

Τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας στην Ελλάδα: Η αναπαραγωγή της κουλτούρας τους και τα καινοτομικά τους στοιχεία

Αφροδίτη Βεργίδου, Αμαλία Α. Υφαντή

Εισαγωγή

Τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) θεσμοθετήθηκαν στην Ελλάδα, το 1997, και το πρώτο ΣΔΕ λειτούργησε το έτος 2000. Με κριτήριο το θεσμικό τους πλαίσιο, η λειτουργία τους από το 2000 έως το 2015 διακρίνεται σε τρεις φάσεις. Κατά την αρχική, πιλοτική/πειραματική φάση, λειτούργησαν πέντε (5) ΣΔΕ, χωρίς να υπάρχει κάποιο ειδικό θεσμικό πλαίσιο. Στη φάση αυτή, καθιερώθηκαν σημαντικές εκπαιδευτικές καινοτομίες, οπότε συγκροτήθηκε η ιδιαίτερη κουλτούρα των ΣΔΕ, η οποία τα διαφοροποίησε από τα σχολεία αναφοράς, δηλαδή τα σχολεία του 1ου κύκλου της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η φάση αυτή ολοκληρώθηκε με τη δημοσίευση σχετικής Υπουργικής Απόφασης, το 2003, με βάση την οποία θεσμοθετήθηκε ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας των ΣΔΕ.

Στην επόμενη φάση, ο αριθμός των ΣΔΕ σχεδόν δεκαπλασιάστηκε. Παρ' όλη τη μεγάλη αύξηση του αριθμού τους, την αλλαγή της πολιτικής ηγεσίας και την αντικατάσταση των προσώπων που είχαν θέσεις ευθύνης σε κεντρικό επίπεδο σχεδιασμού και λήψης αποφάσεων, η συλλογική κουλτούρα των ΣΔΕ αναπαρήχθη, ενώ τα καινοτομικά χαρακτηριστικά των ΣΔΕ παρέμειναν ισχυρά με την πλήρη εφαρμογή του θεσμικού πλαισίου.

Το 2008, το θεσμικό πλαίσιο οργάνωσης και λειτουργίας των ΣΔΕ άλλαξε, με νέα Υπουργική Απόφαση, με στόχο την προσαρμογή τους στα σχολεία αναφοράς.

Για την αντιμετώπιση της πολιτικής αυτής, που αποσκοπούσε στην συρρίκνωση των καινοτομικών στοιχείων και στην προσαρμογή των ΣΔΕ στον τρόπο λειτουργίας των σχολείων αναφοράς, οι διευθυντές/τριες των ΣΔΕ και οι διδάσκοντες/διδάσκουσες κινητοποιήθηκαν συλλογικά, με διαμαρτυρίες και καταγγελίες για τις επιχειρούμενες αλλαγές. Σ' αυτήν την τρίτη φάση λειτουργίας των ΣΔΕ, το διακύβευμα ήταν ο βαθμός αναπαραγωγής της κουλτούρας τους, που είχε ήδη διαμορφωθεί κατά τις δύο προηγούμενες φάσεις.

Στην εργασία αυτή, θα αναφερθούμε αρχικά στη δημιουργία και στην εξέλιξη του θεσμού των ΣΔΕ. Ειδικότερα, περιγράφονται η εξέλιξη του θεσμικού πλαισίου και οι διαδοχικές φάσεις λειτουργίας των ΣΔΕ. Επίσης, καταγράφο-

νται ο αριθμός των ΣΔΕ κατ' έτος και τα καινοτομικά τους στοιχεία, τα οποία συγκροτούν τη συλλογική κουλτούρα που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της λειτουργίας του θεσμού. Στη συνέχεια, εξετάζονται η έννοια, οι προϋποθέσεις καθώς και τα χαρακτηριστικά της σχολικής κουλτούρας, που αποτελούν τις κατηγορίες με βάση τις οποίες αναλύουμε το πραγματολογικό υλικό της παρούσας εργασίας. Ακολουθεί η αναφορά μας στη μεθοδολογία της έρευνας και διατυπώνεται το βασικό ερευνητικό μας ερώτημα. Έπονται η ανάλυση των δεδομένων, η συζήτηση και τα συμπεράσματα της εργασίας.

Η ίδρυση και εξέλιξη των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας

Η ίδρυση των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) περιλαμβανόταν στην πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, στο Λευκό Βιβλίο για την εκπαίδευση και την κατάρτιση, που εκδόθηκε το 1995 (έτος έκδοσης στην ελληνική γλώσσα: 1996). Εντάχθηκε στο γενικό στόχο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που αναφερόταν στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού. Για τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *«η ιδέα είναι απλή: να προσφερθεί στους νέους που έχουν αποκλειστεί από το σύστημα [...] η ευκαιρία για τις καλύτερες δυνατές καταρτίσεις και την καλύτερη δυνατή πλαισίωση για να τους ξαναδοθεί αυτοπεποίθηση.»* (1996: 67).

Η πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής υιοθετήθηκε στην Ελλάδα από την τότε πολιτική ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας, με το άρθρο 5 του Νόμου 2525/1997 (ΦΕΚ 188/23-9-1977 τόμ. Α'). Ειδικότερα, το ανωτέρω άρθρο περιελάμβανε τα ακόλουθα:

- προέβλεπε τη φοίτηση νέων άνω των 18 ετών χωρίς όριο ηλικίας,
- ανέθετε την αρμοδιότητα για την ίδρυση των ΣΔΕ στο Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΙΔΕΚΕ) σε συνεργασία με τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ),
- προέβλεπε την εφαρμογή ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων,
- καθιέρωνε να χορηγείται στους αποφοίτους απολυτήριο γυμνασίου,
- προέβλεπε να είναι η εκπαίδευση ταχύρρυθμη, οπότε ο χρόνος φοίτησης να είναι συντομότερος σε σύγκριση με την τριετή φοίτηση στο γυμνάσιο.

Η οργάνωση και λειτουργία των ΣΔΕ υλοποιήθηκε με βάση τις γενικές προδιαγραφές που προτάθηκαν στο Λευκό Βιβλίο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (ό.π.). Ειδικότερα, στις προτεινόμενες μεθόδους περιλαμβάνονταν κυρίως οι εξής (ό.π.: 71):

- *«Χρησιμοποίηση παιδαγωγικής που θα κάνει χρήση προσαρμοσμένων ρυθμών και παιδαγωγικών μεθόδων που θα προσφεύγουν σε νέες εκπαι-*

δευτικές τεχνολογίες.

- *Δικτύωση των μηχανισμών δεύτερης ευκαιρίας και διάδοση των παιδαγωγικών μεθόδων.*
- *Στενή συνεργασία με τις οικογένειες στο όλο διάβημα και στη λειτουργία του μηχανισμού κατάρτισης.*
- *Μαζική χρησιμοποίηση (σε συνεργασία με τις επιχειρήσεις) των τεχνολογιών της πληροφορίας και των πολυμέσων.*
- *Ανάπτυξη αθλητικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων κατά τρόπο εντατικό.».*

Είναι σαφές ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε την ίδρυση ενός νέου εκπαιδευτικού θεσμού που διέθετε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα οποία τον διαφοροποιούσαν από τα σχολεία αναφοράς. Τα προτεινόμενα καινοτομικά στοιχεία ήταν τα ακόλουθα: οι προσαρμοσμένοι στα χαρακτηριστικά των εκπαιδευομένων ρυθμοί και παιδαγωγικές μέθοδοι, δηλαδή η εφαρμογή μεθόδων εκπαίδευσης ενηλίκων, η χρήση νέων τεχνολογικών καινοτομιών και πολυμέσων, η δικτύωση, η στενή συνεργασία με τις οικογένειες των εκπαιδευομένων, η συνεργασία με τον κόσμο της εργασίας, η εντατική ανάπτυξη αθλητικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων.

Την επιστημονική υποστήριξη των ΣΔΕ στην Ελλάδα και την υλοποίηση των προβλεπόμενων καινοτομιών σε αυτά ανέλαβε η «Ομάδα Συντονισμού», που συγκροτήθηκε στη Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων το 2001 (από το 2005 μετονομάστηκε «Επιστημονική Επιτροπή»). Από το 2013 και εξής, τα ΣΔΕ λειτουργούν με βάση τον «Οδηγό Εκπαιδευτικού Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας», που εκπόνησε η «Επιτροπή Παρακολούθησης και Στήριξης του Εκπαιδευτικού Έργου των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας» (Ανάγνου, 2016: 141).

Κατά στη διάρκεια της πιλοτικής/πειραματικής φάσης, οι καινοτομίες που επεξεργάστηκε και εφάρμοσε σε πέντε (5) ΣΔΕ η Ομάδα Συντονισμού, που απαρτιζόταν από πανεπιστημιακούς δασκάλους και εξειδικευμένους εκπαιδευτικούς, θεσμοθετήθηκαν με την Υπουργική Απόφαση (Υ.Α.) 2373/2003 (ΦΕΚ 1003/22-7-2003 τόμ. Β'). Σε επίπεδο ρητορικής, τουλάχιστον, αρκετές απ' αυτές παρέμειναν σε ισχύ, όπως παρουσιάστηκαν στην ανωτέρω Υ.Α. και σε μεταγενέστερες Υ.Α., δηλαδή στην Υ.Α. 260/2008 (ΦΕΚ 34/16-1-2008, τόμ. Β') καθώς και στην Υ.Α. 5953/2014 (ΦΕΚ 1861/8-7-2014, τόμ. Β'). Αυτές οι Υπουργικές Αποφάσεις αναφέρονται στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας των ΣΔΕ και στα ιδιαίτερα, διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά τους σε σχέση με τα σχολεία αναφοράς.

Με κριτήριο το θεσμικό πλαίσιο, λοιπόν, μπορούμε να διακρίνουμε τρεις φάσεις εξέλιξης του θεσμού των ΣΔΕ (Πίνακας 1):

1) Την πιλοτική/πειραματική φάση (2000-2003), κατά την οποία λειτουργήσαν πέντε (5) ΣΔΕ, χωρίς να υφίσταται ειδικό θεσμικό πλαίσιο. Η φάση αυτή ολοκληρώθηκε με την Υ.Α. 2373/2003.

2) Τη φάση της επέκτασης (2004-2007), κατά την οποία ο αριθμός των ΣΔΕ σχεδόν δεκαπλασιάστηκε φτάνοντας τα σαράντα οκτώ (48).

3) Τη φάση της τροποποίησης του θεσμικού πλαισίου των ΣΔΕ (2008-2015) και φαλκίδευσης των καινοτομικών τους στοιχείων.

Πίνακας 1: Τα ΣΔΕ κατά φάση εξέλιξης του θεσμού

Φάση	Έτος	Αριθμός ΣΔΕ
Πιλοτική/πειραματική φάση επεξεργασίας του θεσμικού πλαισίου, που καταλήγει στη θεσμοθέτηση της λειτουργίας των ΣΔΕ και στην εκπόνηση των προδιαγραφών του προγράμματος σπουδών	2000-2001	1
	2001-2002	5
	2002-2003	5
Φάση της επέκτασης και της εφαρμογής της Υ.Α. 2373/2003 για την οργάνωση και λειτουργία των ΣΔΕ.	2003-2004	18
	2004-2005	32
	2005-2006	43
	2006-2007	48
	2007-2008	48
Φάση τροποποίησης του θεσμικού πλαισίου και φαλκίδευσης των καινοτομικών στοιχείων των ΣΔΕ (Υ.Α. 260/2008 και Υ.Α. 5953/2014)	2008-2009	57
	2009-2010	57
	2010-2011	58
	2011-2012	58
	2012-2013	58
	2013-2014	58
	2014-2015	63
	2015-2016	63

Πηγές: Λύτσιου, 2007· Ανάγνου, 2016· Νικολοπούλου, 2017.

Σύμφωνα με την άποψη ερευνητών, οι οποίοι είχαν άμεση εμπλοκή στην οργάνωση και στο σχεδιασμό της λειτουργίας των ΣΔΕ, σε κεντρικό επίπεδο εξουσίας, (Βεργίδης, Ευστράτογλου & Νικολοπούλου, 2007: 26), θεωρείται ότι εφαρμόστηκαν σημαντικές εκπαιδευτικές καινοτομίες κατά τη λειτουργία των ΣΔΕ. Ειδικότερα, επισημαίνονται από τους ερευνητές τα ακόλουθα:

«Καινοτομίες όπως: διδακτική μεθοδολογία προσαρμοσμένη στις ανάγκες των ενηλίκων, περιγραφική αξιολόγηση που αφορά την εξελικτική πορεία του κάθε εκπαιδευόμενου και όχι την επίδοσή του μια συγκεκριμένη στιγμή σε προκαθορισμένη ύλη, συμβουλευτικές υπηρεσίες (ψυχολόγος και σύμβουλος σταδιοδρομίας)[...], δοκιμάστηκαν στην πράξη και διαμόρφωσαν τον 'ιδιαιτερο' χαρακτήρα του ΣΔΕ.» (ό.π.).

Η Νικολοπούλου (2017) χαρακτηρίζει τα ΣΔΕ καινοτόμο θεσμό εκπαίδευσης ενηλίκων, με βασικό χαρακτηριστικό την εφαρμογή του διαδραστικού μοντέλου σχεδιασμού του προγράμματος σπουδών σε κάθε ΣΔΕ, με τη συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων στο εκπαιδευτικό έργο. Επίσης, υποστηρίζεται η εξής θέση:

«Τα ΣΔΕ είναι μια δομή με σταθερή και διαχρονική πορεία στο θεσμό της δια βίου μάθησης από την ίδρυσή τους. Χαρακτηρίζονται από τον καινοτόμο χαρακτήρα τους και τις σύγχρονες διδακτικές μεθόδους που χρησιμοποιούνται στο πλαίσιό τους, βασισμένες στη θεωρία της εκπαίδευσης ενηλίκων.» (Μπούρδας, Ντουσάκης, Κρεμμυδά, & Αποστολίδη, 2017: 51).

Κατά τη Χατζηθεοχάρους (2008), ο ιδιαίτερος χαρακτήρας των ΣΔΕ, το παιδαγωγικό κλίμα και η φυσιογνωμία τους συγκρότησαν τη σχολική κουλτούρα τους. Η κουλτούρα αυτή όμως, όπως έχει επισημανθεί σε άλλη μελέτη, υπονομεύθηκε από διοικητικές ρυθμίσεις και αλλαγές του θεσμικού πλαισίου που την αφορούσε, από το 2008 και εξής (Βεργίδου, Βεργίδης, & Υφαντή, 2018).

Ο λόγος περί σχολικής κουλτούρας

Ως κουλτούρα ενός οργανισμού ορίζεται «το βαθύτερο επίπεδο βασικών παραδοχών και αντιλήψεων που μοιράζονται τα μέλη ενός οργανισμού, οι οποίες λειτουργούν ασυνείδητα και ορίζουν με έναν βασικό και «δεδομένο» τρόπο τη θεώρηση ενός οργανισμού για τον ίδιο και το περιβάλλον του» (Shein, 1985: 6, αναφέρεται στο Day, 2003: 179). Υποστηρίζεται αλλού, επίσης, ότι «η έννοια «κουλτούρα» αναφέρεται στην υποκειμενική πλευρά της οργάνωσης και είναι το σύστημα των δημοσίων αποδεκτών νοημάτων για τις δραστηριότητες μιας ομάδας ατόμων» (Παπαναούμ, 1995: 37).

Ειδικότερα, η σχολική κουλτούρα συμβάλλει σημαντικά στην ενδυνάμωση του σχολείου. Προσδιορίζει το πώς συμπεριφέρονται τα μέλη της σχολικής κοινότητας μεταξύ τους, πώς συνεργάζονται, τι θεωρούν ότι είναι σημαντικό

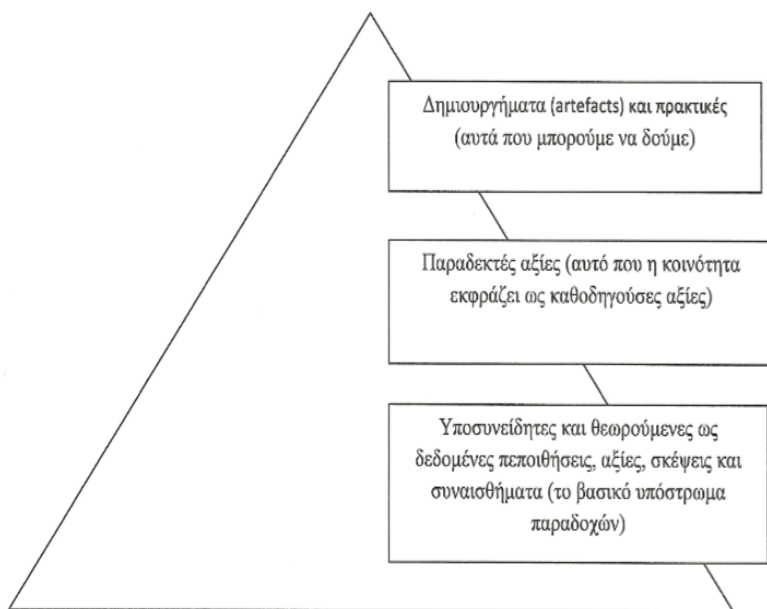
για τη σχολική κοινότητα, με ποιο τρόπο εργάζονται, ώστε να επηρεάζονται συμπεριφορές και αντιλήψεις μέσα στη σχολική μονάδα (Υφαντή, & Κυριακούλου, 2011: 63). Επιπροσθέτως, οι σκοποί του σχολείου, οι εκπαιδευτικοί, το αναλυτικό πρόγραμμα, η οργάνωση της μάθησης, οι σχέσεις εκπαιδευτικών και μαθητών, οι συνθήκες που διαμορφώνονται στη σχολική μονάδα αποτελούν βασικές παραμέτρους για τη σχολική κουλτούρα και λειτουργούν συμπληρωματικά μεταξύ τους (Υφαντή, 2011: 173). Ορισμένες από τις παραμέτρους της σχολικής κουλτούρας οικοδομούνται σε τοπικό επίπεδο και διαμορφώνονται από τις μοναδικές εμπειρίες των συμμετεχόντων, από την ιστορία του σχολείου και από τη διοίκησή του. Τα ιδιαίτερα αυτά χαρακτηριστικά προσδιορίζουν τη μοναδικότητα της καθημιάς σχολικής μονάδας (ό.π.).

Αξίζει να επισημανθεί ότι τα ΣΔΕ αφενός αποτελούν ένα νέο θεσμό, αφετέρου εντάσσονται σε ένα Πρόγραμμα, συγχρηματοδοτούμενο από ευρωπαϊκούς και εθνικούς πόρους, το οποίο σχεδιάστηκε, οργανώθηκε και υποστηρίχθηκε από την «Ομάδα Συντονισμού» (μετέπειτα: «Επιστημονική Επιτροπή»), από τους υπευθύνους γραμματισμών και τους επιστημονικούς υπευθύνους των σχολείων, από στελέχη του φορέα υλοποίησης του ΙΔΕΚΕ και της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων, κατά τη διάρκεια της πειραματικής φάσης, καθώς και με τη συμμετοχή διευθυντών και εκπαιδευτικών σε διαδοχικά επιμορφωτικά σεμινάρια και συναντήσεις. Συνεπώς, μπορούμε να δεχτούμε ότι υπάρχει -κατά ένα σημαντικό μέρος- μια κοινή κουλτούρα στα ΣΔΕ, η οποία διαφοροποιείται σε κάθε σχολική μονάδα ανάλογα με το τοπικό πλαίσιο, τη διοίκηση και την ηγεσία τους καθώς και ανάλογα με τους εκπαιδευομένους.

Σε ένα μοντέλο για τη σχολική κουλτούρα που προτείνεται από τον Hall (αναφέρεται στο McMaster, 2015: 21), διακρίνονται τρία επίπεδα: το παρατηρήσιμο, στην κορυφή του τριγώνου, το ενδιάμεσο και στη βάση του το κρυφό (Σχήμα 1). Στο άνω επίπεδο, βρίσκονται τα δημιουργήματα (artefacts), δηλαδή αυτά που είναι ορατά, ακούγονται και μπορούμε να τα ψηλαφίσουμε. Στα δημιουργήματα ή τεχνήματα περιλαμβάνονται αντικείμενα, έργα τέχνης, η ορατή και λεκτική αλληλεπίδραση και οι διεργασίες καθημερινών συμπεριφορών ρουτίνας.

Στο ενδιάμεσο επίπεδο του μοντέλου, εντάσσονται οι παραδεκτές αξίες της σχολικής κοινότητας, οι οποίες εκφράζονται ανοιχτά, όταν υπάρχει εμπιστοσύνη ανάμεσα στους συνομιλητές (για παράδειγμα: στο γραφείο των διδασκόντων, όταν η συζήτηση αφορά σε θέματα για τα οποία υπάρχει συναίνεση).

Στο βαθύτερο επίπεδο του μοντέλου, εντοπίζονται οι παραδοχές, στις οποίες βασίζεται η σχολική κουλτούρα, η «κρυφή διάσταση» της κουλτούρας. Οι βασικές αυτές παραδοχές είναι τόσο δεδομένες, ώστε όποιος δεν τις συμμερίζεται, σύμφωνα με τον Schein, θεωρείται «ξένος» (όπως αναφέρεται στο McMaster, 2015: 22).

Σχήμα 1: Επίπεδα της κουλτούρας

Πηγή: Προσαρμογή από Hall (1989), όπως αναφέρεται στο McMaster (2015), σ. 22.

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, η κουλτούρα ομογενοποιεί έναν οργανισμό και προσδιορίζει τον τρόπο με τον οποίο γίνονται τα πράγματα στον οργανισμό αυτό (Χατζηπαναγιώτου, 2012: 202-203). Η σχολική κουλτούρα διαφοροποιείται από το σχολικό κλίμα αλλά και αντανακλάται σε αυτό, το οποίο ορίζεται ως η περιρρέουσα ατμόσφαιρα (π.χ.: φιλική ή εχθρική) που επικρατεί σε ένα σχολείο και προσδιορίζει το πώς βιώνουν οι εμπλεκόμενοι (εκπαιδευτικοί και εκπαιδευόμενοι) τα χαρακτηριστικά του σχολικού περιβάλλοντος (ό.π.: 201-202). Πιο συγκεκριμένα, «το “κλίμα” ως έννοια εκφράζει το “πώς αισθάνονται οι άνθρωποι” σε έναν οργανισμό και όχι τις αξίες, τα πιστεύω, τις σημασίες, τις παραδοχές, τους άτυπους κανόνες κ.λπ.» (Μπουραντάς, 2002: 544).

Κάθε κουλτούρα έχει τις εξής προϋποθέσεις και χαρακτηριστικά (Γαβριήλ, 1995: 215-216):

1. Η κουλτούρα προαπαιτεί έναν κώδικα ανάγνωσης και ερμηνείας του νοήματος των δημιουργημάτων (artefacts).
2. Ο κώδικας αυτός απαιτεί εκμάθηση και αφομοίωση. Όσοι γνωρίζουν όμως τον κώδικα τον θεωρούν δεδομένο.

3. Η κουλτούρα προϋποθέτει τη συλλογική συναίνεση στα νοήματα, στις ερμηνείες και στους κώδικες που την συγκροτούν.
4. Βασικό χαρακτηριστικό της κουλτούρας είναι η αναφορά στο παρελθόν: στους ιδρυτές της και στα επιτεύγματά τους.
5. Το παρελθόν αποτελεί πηγή νοημάτων και ερμηνειών για το παρόν, καθώς και πηγή συγκινησιακής φόρτισης, αξιολόγησης του παρόντος και συναισθηματικής κινητοποίησης.

Ειδικότερα, η κουλτούρα του θεσμού των ΣΔΕ συγκροτήθηκε συλλογικά, κατά την πιλοτική/πειραματική φάση, από πολλά άτομα: πανεπιστημιακούς, εκπαιδευτικούς και στελέχη του ΙΔΕΚΕ και της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΓΓΕΕ), που στη συνέχεια ονομάσθηκε Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης (ΓΓΔΒΜ), με το Νόμο 3699/2008. Τα άτομα αυτά συμμερίζονταν έναν πυρήνα αξιών και παραδοχών. Δημιούργησαν λοιπόν, σε ένα βαθύτερο επίπεδο, μια συλλογική κουλτούρα που άντεξε στην επέκταση του Προγράμματος των ΣΔΕ καθώς και στις αλλαγές της πολιτικής ηγεσίας και των προσώπων που κατείχαν θέσεις ευθύνης κατά τη φάση της επέκτασης, όπως αποδείχτηκε από σχετική έρευνα (Ανάγνου, 2011).

Υλικό και μέθοδος

Ο στόχος της παρούσας εργασίας είναι να εξεταστεί η αναπαραγωγή της κουλτούρας των ΣΔΕ, μετά την αλλαγή που επιχειρήθηκε στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας τους, το 2008. Το ερευνητικό ερώτημα είναι κατά πόσον η κουλτούρα των ΣΔΕ, κατά την τρίτη φάση της λειτουργίας τους (2008-2015), παρέμεινε ενεργή και ισχυρή.

Προκειμένου να διερευνήσουμε την κουλτούρα των ΣΔΕ και την αναπαραγωγή της, αναζητήσαμε ηλεκτρονικά, συγκεντρώσαμε και αξιοποιήσαμε το σχετικό με το θέμα μας αρχειακό υλικό. Ακολούθως, μελετήσαμε ενδελεχώς τα συλλογικά κείμενα διαμαρτυρίας/καταγγελίας διευθυντών/τριών των ΣΔΕ, καθώς και των συλλόγων εκπαιδευτικών των ΣΔΕ και των τοπικών συνδικαλιστικών φορέων, τα οποία δημοσιοποιήθηκαν κατά την περίοδο 2008-2015. Τα κείμενα αυτά είτε αναφέρονταν κριτικά στις αλλαγές του θεσμικού πλαισίου, είτε επεσήμαιναν τα προβλήματα λειτουργίας των ΣΔΕ και πρόβαλλαν αιτήματα για την επίλυσή τους.

Τα τεκμήρια αυτά αποτελούν πρωτογενείς πηγές δεδομένων και εξετάζονται με στόχο την ανάδειξη της κουλτούρας των ΣΔΕ. Πρόκειται για οκτώ κείμενα διαμαρτυρίας/καταγγελίας, που υπογράφονται από συλλόγους διδασκόντων σε ΣΔΕ (τεκμήρια 1 και 5), από ΕΛΜΕ (τεκμήρια 2 και 7), από Διευθυντές/τριες ΣΔΕ (τεκμήρια 3, 4 και 8) και από ομάδα πρωτοβουλίας εκπαιδευτικών ΣΔΕ (τεκμήριο 6).

Η εξέταση των τεκμηρίων που συλλέξαμε πραγματοποιήθηκε με ποιοτική ανάλυση, που βασίζεται στην αναζήτηση της παρουσίας ή απουσίας κάποιων χαρακτηριστικών (Βάμβουκας, 1988: 273). Στην συγκεκριμένη περίπτωση, εκκινήσαμε από την τυπολογία των προϋποθέσεων και των χαρακτηριστικών της κουλτούρας, στην οποία αναφερθήκαμε παραπάνω.

Ειδικότερα, για την ανάλυση των τεκμηρίων αντλήσαμε από το θεωρητικό μας πλαίσιο τις κατηγορίες (Altrichter, Posch, & Somekh, 2001: 183), δεδομένου ότι, όπως είναι γνωστό, εφόσον ο ερευνητικός μας στόχος είναι προσδιορισμένος με ακρίβεια, μπορούμε να καθορίσουμε εκ των προτέρων τις κατηγορίες ανάλυσης (Grawitz, 2006: 196).

Η έρευνα έχει περιγραφική εγκυρότητα, με βάση την τεκμηριωμένη ακρίβεια της περιγραφής, που δεν είναι επιλεκτική ή διαστρεβλωμένη, καθώς και ερμηνευτική εγκυρότητα, με τη συλλογή δεδομένων για τους συμμετέχοντες-υποκείμενα της έρευνας, που διατυπώθηκαν με τα δικά τους λόγια και είναι σημαντικά γι' αυτούς τους ίδιους (Cohen, Manion, & Morrison, 2008: 179). Επίσης, η έρευνα έχει αξιοπιστία, δεδομένου ότι οι κατηγορίες ανάλυσης των τεκμηρίων αντλήθηκαν από τη θεωρία, ενώ η ανάλυση πραγματοποιήθηκε με βάση το πρόδηλο περιεχόμενο των τεκμηρίων (Cohen, Manion, & Morrison, 2008: 203· Robson, 2007: 420· Σαραφίδου, 2011: 118).

Στη συνέχεια, θα αναλύσουμε το υπό διερεύνηση υλικό μας (τα γραπτά τεκμήρια που συλλέξαμε), προκειμένου να εξετάσουμε την αναπαραγωγή της κουλτούρας των ΣΔΕ μετά την αλλαγή του θεσμικού πλαισίου που συντελέστηκε το έτος 2008.

Η κουλτούρα των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας: ανάλυση γραπτών τεκμηρίων

Η ποιοτική ανάλυση των τεκμηρίων θα πραγματοποιηθεί σε δύο επίπεδα. Στο πρώτο επίπεδο, θα αναζητήσουμε τα χαρακτηριστικά της κουλτούρας των ΣΔΕ στο υπό διερεύνηση υλικό, λαμβάνοντας υπόψη τις κατηγορίες των χαρακτηριστικών που παρουσιάσαμε σε προηγούμενη ενότητα. Συγκεκριμένα, θα διερευνήσουμε:

- 1) τον κώδικα ερμηνείας του έργου των ΣΔΕ
- 2) την εκμάθηση και γνώση του κώδικα
- 3) το βαθμό συλλογικής συναίνεσης στο νόημα του θεσμού
- 4) τις αναφορές στο παρελθόν, στους ιδρυτές του θεσμού και στα επιτεύγματά του
- 5) το παρελθόν ως πηγή αξιολόγησης της λειτουργίας του θεσμού στο παρόν και ως πηγή συναισθηματικής κινητοποίησης.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο ανάλυσης, δεδομένου ότι υπάρχει ισχυρή συσχέτιση οργανωσιακής κουλτούρας και αποτελεσματικότητας (Μπουραντάς, 2002: 551), θα εξετασθούν τα τεκμήρια ως προς τις ενέργειες που προϋποθέτουν αλλά και ενισχύουν την αποτελεσματικότητα της οργανωσιακής κουλτούρας. Ειδικότερα, θα αναλύσουμε:

- τη συνοχή και την επικοινωνία των εμπλεκομένων
- την κινητοποίηση των εμπλεκομένων για την επίτευξη των κοινών στόχων
- την αντιμετώπιση της πολυπλοκότητας του περιβάλλοντος.

Ακολουθεί η εξέταση του πραγματολογικού υλικού που συλλέξαμε, παραθέτοντας αποσπάσματα από τα τεκμήρια κατά κατηγορία ανάλυσης.

1) Όπως χαρακτηριστικά καταγγέλλεται, «η Δεύτερη Ευκαιρία τείνει [με την Υ.Α. 260/2008] να καταστεί μια απλή επανάληψη της χαμένης 'Πρώτης Ευκαιρίας' για τους μαθητές μας, αναπαράγοντας τις αδυναμίες που είχαν οδηγήσει εκείνη την πρώτη ευκαιρία σε αποτυχία» (Τεκμήριο 1). Η θέση αυτή τεκμηριώνεται με σαφήνεια. Υπογραμμίζεται ότι: «Σε έναν ραγδαία μεταβαλλόμενο κόσμο δεν είναι δυνατόν ένα ενιαίο πρόγραμμα σπουδών να καλύπτει ταυτόχρονα και με επάρκεια τις ανάγκες τόσο πολλών και τόσο διαφορετικών ομάδων εκπαιδευόμενων, όπως για παράδειγμα οι μουσουλμάνοι της Θράκης, οι τσιγγάνοι, οι κάτοικοι των Αθηνών, οι κρατούμενοι των φυλακών ή οι ορεινοί και νησιωτικοί πληθυσμοί.» (Τεκμήριο 1).

Επίσης, τονίζεται ότι όχι μόνο τα ΣΔΕ είναι διαφορετικά-εναλλακτικά σχολεία, αλλά επιπλέον «εισήγαγαν στην Ελλάδα σύγχρονες και πρωτοποριακές εκπαιδευτικές τεχνικές, όπως οι διαθεματικές διδασκαλίες, η μέθοδος ερευνητικής εργασίας (project), οι σύμβουλοι σταδιοδρομίας και ψυχολογίας που με ιδιαίτερη χαρά βλέπουμε να περνάνε και στην τυπική εκπαίδευση (: μέθοδος project)» (Τεκμήριο 5). «Τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας είναι ένας πειραματικός και πρωτοποριακός θεσμός στην Ελλάδα.» (Τεκμήριο 6). Γι' αυτό απορρίπτεται με έμφαση κάθε θεσμική παρέμβαση που «...ελαχιστοποιεί τη συμμετοχική παρέμβαση του εκπαιδευτικού στο σχεδιασμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας και τον προσανατολίζει στο ρόλο ενός αμέτοχου εκτελεστικού οργάνου αποφάσεων, που λαμβάνονται μακριά του χώρου της πραγματικής εκπαίδευσης.» (Τεκμήριο 1).

Επιπροσθέτως, ο κώδικας ερμηνείας του έργου των ΣΔΕ συγκροτείται από τη βαθιά πεποίθηση των εμπλεκομένων ότι επιτελούν σημαντικό κοινωνικό έργο. Όπως χαρακτηριστικά υπογραμμίζεται, τα ΣΔΕ αποτελούν έναν θεσμό «που τον αγκάλιασε η ελληνική κοινωνία, επειδή απαντούσε και απαντά σε υπαρκτά κοινωνικά προβλήματα, όπως είναι: η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων...» (Τεκμήριο 3). Επίσης, «λειτούργούν, όπως είναι γνωστό για να εντάξουν ευπαθείς κοινωνικές ομάδες εκ

νέου, μέσω της εκπαίδευσης, στην κοινωνική ζωή και στην αγορά εργασίας.» (Τεκμήριο 6). Πιο συγκεκριμένα: «είναι ένα ΣΧΟΛΕΙΟ που η τοπική κοινωνία, οι εργαζόμενοι το έχουν ανάγκη. Όλοι πρέπει να έχουν μια δεύτερη ευκαιρία στη γνώση και τη μόρφωση.» (Τεκμήριο 7).

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, τα ΣΔΕ είναι εναλλακτικά σχολεία, διαφορετικά από τα σχολεία αναφοράς, με πρωτοποριακό εκπαιδευτικό και κοινωνικό έργο, με συμμετοχή των εκπαιδευτικών στις εκπαιδευτικές διαδικασίες, και είναι χρήσιμα στις τοπικές κοινωνίες (κώδικας ερμηνείας των ΣΔΕ).

2) Η ανάγκη εκμάθησης και αφομοίωσης του κώδικα ερμηνείας του έργου των ΣΔΕ τονίζεται με έμφαση: «Εκπαίδευση δεν παρέχεται χωρίς εκπαιδευτικούς και μάλιστα έμπειρους, επιμορφωμένους και ζυμωμένους με τη φιλοσοφία και τις αρχές λειτουργίας των ΣΔΕ.» (Τεκμήριο 3). Πρόκειται για «σήμα κινδύνου για τα ΣΔΕ – Ανοικτή επιστολή» προς την πολιτική ηγεσία και προς υπηρεσιακούς παράγοντες, που απευθύνουν τριάντα εννέα (39) διευθυντές ΣΔΕ, το Σεπτέμβριο του 2011, σχετικά με την απόφαση απόσπασης δύο μόνο μόνιμων εκπαιδευτικών σε κάθε ΣΔΕ στη χώρα.

Δύο χρόνια μετά, η πολιτική ηγεσία αποφασίζει την απόσπαση ενός μόνον μόνιμου εκπαιδευτικού σε κάθε ΣΔΕ. Σε ανοικτή τους επιστολή οι διευθυντές/τριες των ΣΔΕ Αττικής υπογραμμίζουν: «[...]Η ποιότητα του εκπαιδευτικού έργου εξακολούθησε να είναι υψηλών προδιαγραφών χάρη στο ζήλο και το αξιόμαχο των εκπαιδευτικών που πιστεύουν στο θεσμό και τον υπηρετούν, πολλές φορές με αυταπάρνηση.» (Τεκμήριο 4).

Όπως προκύπτει από τις παραπάνω αναφορές, οι διευθυντές/τριες των ΣΔΕ υπογραμμίζουν στις ανοικτές επιστολές τους ότι οι μόνιμοι εκπαιδευτικοί της σχολικής τους μονάδας είναι «ζυμωμένοι», πιστεύουν, εργάζονται με ζήλο και αυταπάρνηση, γιατί γνωρίζουν και αποδέχονται τη φιλοσοφία και τις αρχές των ΣΔΕ (τον «κώδικα» του θεσμού) και τις υπηρετούν.

3) Ο βαθμός συλλογικής συναίνεσης στο νόημα του θεσμού φαίνεται να είναι ιδιαίτερα υψηλός και να επιτυγχάνεται τόσο μέσω της άτυπης όσο και μέσω της τυπικής οργάνωσης του θεσμού.

Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά: «Στο τελευταίο σεμινάριο που έγινε στην Αθήνα συζητήσαμε όσοι ήμασταν εκεί για τον καινούργιο κανονισμό των ΣΔΕ [Υ.Α. 260/2008]. Στη συνέχεια το συζητήσαμε και ως σύλλογος και καταλήξαμε στο κείμενο που ακολουθεί το οποίο είναι και απόφαση του συλλόγου μας. Σας κοινοποιούμε την απόφαση του συλλόγου στην περίπτωση που θέλετε να τη χρησιμοποιήσετε ως βάση και για τη δική σας συζήτηση στο σύλλογο σας.» (Τεκμήριο 1).

Προσθέτουμε ότι η κουλτούρα λειτουργεί συνδυαστικά για μια ομάδα, ταυτόχρονα όμως λειτουργεί και περιοριστικά, ελέγχοντας τα λόγια και τις πράξεις

των ατόμων (Γαβριήλ, 1995: 217). Έτσι, σε καταγγελία εναντίον εκπαιδευτικού που διετέλεσε διευθυντής ΣΔΕ, για τον οποίο «ο Γενικός Γραμματέας [της ΓΤΔΒΜ] αφήνει ανοικτό το ενδεχόμενο, να είναι και πάλι διευθυντής στο σχολείο αυτό, εάν ανανεωθεί η απόσπασή του[...]

» (Τεκμήριο 2), υπογραμμίζονται τα εξής: «Εξαιτίας των αυθαίρετων διοικητικών του πράξεων, της ανεπάρκειας και της αδιαφορίας που έχει επιδείξει, καταγγέλθηκε επανειλημμένα από το εκπαιδευτικό προσωπικό και τους εκπαιδευόμενους του σχολείου του.» (Τεκμήριο 2).

Όπως διαπιστώνεται, οι καταγγελίες δεν αναφέρονται μόνο στις αυθαίρετες διοικητικές πράξεις αλλά και στην ανεπάρκεια και στην αδιαφορία. Επίσης, το συγκεκριμένο άτομο δεν καταγγέλθηκε μόνον από τους εκπαιδευτικούς αλλά και από τους εκπαιδευόμενους.

Προσθέτουμε ότι οι διαμαρτυρίες/ανοικτές επιστολές/καταγγελίες υπογράφονται από μεγάλο σχετικά αριθμό διευθυντών και από συλλόγους εκπαιδευτικών των ΣΔΕ.

4) Αναφορές στο παρελθόν βρίσκουμε σε όλα σχεδόν τα τεκμήρια. Ενδεικτικά καταγράφονται τα ακόλουθα:

- «Με την εισαγωγή του νέου κανονισμού [Υ.Α. 260/2008] παρατηρείται μια σοβαρή απόκλιση από τις βασικές αρχές και τη φιλοσοφία των ΣΔΕ (Προδιαγραφές Προγράμματος Σπουδών, επίσημα έγγραφα-εγκύκλιοι, πορίσματα επισημονικών συνεδρίων κ.λπ.), που είχαν αποκρυσταλλωθεί στο προηγούμενο νομοθετικό πλαίσιο.» (Τεκμήριο 1).

- «Τα σχολεία δεύτερης ευκαιρίας δημιουργήθηκαν για να προσφέρουν εκτός από εκπαιδευτικό και κοινωνικό έργο.» (Τεκμήριο 2).

- «Στην πορεία – μολονότι ο θεσμός δέχτηκε αρκετά πλήγματα και αποψιλώθηκε βαθμιαία από τις υποστηρικτικές δομές – τα ΣΔΕ συνέχισαν να παράγουν αξιόλογο έργο [...].» (Τεκμήριο 3).

- «[...] Άλλη ήταν η φιλοσοφία και ο αρχικός σχεδιασμός για τα σχολεία αυτά ως προς την ποιότητα του παρεχόμενου εκπαιδευτικού έργου.» (Τεκμήριο 8).

Επίσης, τα επιτεύγματα του θεσμού θεωρούνται δεδομένα, αυτονόητα και γνωστά. Έτσι, σε ανοικτή επιστολή είκοσι πέντε (25) συλλόγων διδασκόντων των ΣΔΕ προς την πολιτική ηγεσία υπογραμμίζεται η εξής θέση: «όπως πολύ καλά γνωρίζετε, τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) είναι ένας από τους πιο επιτυχημένους θεσμούς σε πολλαπλά επίπεδα.» (Τεκμήριο 5). Παρόμοιες αναφορές βρίσκονται και σε άλλα τεκμήρια. Για παράδειγμα:

- «Τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας αποτελούν έναν επιτυχημένο θεσμό... Τα αποτελέσματα της εντεκάχρονης λειτουργίας των ΣΔΕ είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακά και ενθαρρυντικά [...].» (Τεκμήριο 3).

- «Η δεκαετή λειτουργία των ΣΔΕ [...] οδήγησε στη δημιουργία σχολείων υψηλών προδιαγραφών [...].» (Τεκμήριο 4).

Είναι σαφές ότι οι αναφορές στο παρελθόν και στην πορεία του θεσμού συνοδεύονται από την πεποίθηση ότι τα επιτεύγματά του είναι πολύ σημαντικά.

5) Το παρελθόν του θεσμού αποτελεί πηγή και εφελκυστικό αρνητικής αποτίμησης, διαμαρτυριών και καταγγελιών συναισθηματικά φορτισμένων, τις περισσότερες φορές, για τις αλλαγές που επιχειρούνταν στη λειτουργία των ΣΔΕ, είτε με την αλλαγή του νομικού πλαισίου λειτουργίας, είτε με ρυθμίσεις που περιόριζαν τις αποσπάσεις μονίμων εκπαιδευτικών σε δύο θέσεις αποσπασμένων και, στη συνέχεια, σε μία, σε κάθε ΣΔΕ.

Όπως επισημαίνεται:

- «*Η αλλαγή της γραμμής πλεύσης έχει διπλό χαρακτήρα: ...στροφή προς τις συμβατικές μεθόδους της εκπαίδευσης[...]* [και προς] *ένα μοντέλο κατάρτισης [...]*» (Τεκμήριο 1).

- «*Ωστόσο τα ΣΔΕ από τη φύση και τη φιλοσοφία του προγράμματός τους είναι σχολεία που απαιτούν ειδικά και αυξημένα προσόντα καθηγητών.*» (Τεκμήριο 6).

Η σύγκριση του παρόντος με το παρελθόν αποτελεί πηγή συναισθηματικής κινητοποίησης. Χαρακτηριστικές είναι οι παρακάτω αναφορές:

- «*Με ανάμεικτα συναισθήματα αγανάκτησης και θλίψης διαπιστώσαμε ότι με ραγδαίους ρυθμούς επιχειρείται η υποβάθμιση των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας [...]*» (Τεκμήριο 3).

- «*Το γεγονός αυτό προκαλεί αισθήματα αγανάκτησης και ανησυχίας καθώς και εύλογα ερωτήματα για τη βιωσιμότητα ενός τόσο επιτυχημένου θεσμού.*» (Τεκμήριο 4).

Όπως διαπιστώνουμε, ό,τι αποκαλείται από τους εμπλεκόμενους στα ΣΔΕ (διευθυντές, εκπαιδευτικούς, στελέχη) φυσιογνωμία, φύση, φιλοσοφία των ΣΔΕ αποτελεί την οργανωσιακή τους κουλτούρα. Στα τεκμήρια που αναλύσαμε εντοπίσαμε όλα τα χαρακτηριστικά και τις ιδιότητες μιας οργανωσιακής κουλτούρας.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο ανάλυσης, όπως προκύπτει από τα τεκμήρια τα οποία εξετάσαμε, η οργανωσιακή κουλτούρα των ΣΔΕ έχει συμβάλει στα ακόλουθα:

α) Στην επικοινωνία και στη συναίνεση των εμπλεκόμενων διευθυντών/τριών και εκπαιδευτικών των ΣΔΕ και, σε μία περίπτωση, και των εκπαιδευομένων. Τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν συζητήθηκαν σε πολλούς συλλόγους διδασκόντων των ΣΔΕ, μεταξύ της πλειονότητας των διευθυντών/τριών καθώς και σε ομάδα πρωτοβουλίας εκπαιδευτικών των ΣΔΕ. Οι συζητήσεις αυτές κατέληξαν σε κοινούς προβληματισμούς, σε ανοικτές επιστολές προς την εκάστοτε πολιτική ηγεσία και σε καταγγελίες που είχαν τη συναίνεση των εμπλεκόμενων.

β) Στη συλλογική κινητοποίησή τους, προκειμένου να υπερασπιστούν την αποτελεσματική λειτουργία των σχολείων τους αντιμετωπίζοντας τις παρεμ-

βάσεις του πολιτικού πλαισίου (π.χ.: Υ.Α. 260/2008, παράτυπη και κακή επιλογή διευθυντή, διοικητικές ρυθμίσεις).

γ) Στην αντιμετώπιση αφενός των θεσμικών πιέσεων για αφομοίωση των ΣΔΕ στο κεντρικό εκπαιδευτικό σύστημα (σχολεία αναφοράς) και αφετέρου των αντιθέσεων και των αντιφάσεων της ασκούμενης εκπαιδευτικής πολιτικής.

Είναι σαφές ότι οι εμπλεκόμενοι διευθυντές/τριες και εκπαιδευτικοί των ΣΔΕ, με την αποστολή ανοικτών επιστολών και την κατάθεση καταγγελιών προς την πολιτική ηγεσία, κινητοποιήθηκαν πολιτικά και συνδικαλιστικά, προκειμένου να πιέσουν περισσότερο και να υποστηρίξουν περαιτέρω την καινοτομική λειτουργία των ΣΔΕ. Η οργανωσιακή τους κουλτούρα τους επέτρεψε να επικοινωνήσουν, να συναινέσουν σε κοινή επιχειρηματολογία και να κινητοποιηθούν συλλογικά, ενισχύοντας την αποτελεσματικότητά της. Επίσης, αγωνίστηκαν να περιορίσουν τις επιπτώσεις των διαδοχικών αλλαγών πολιτικής ηγεσίας και γενικότερα τις συνέπειες των πολιτικών συγκυριών και των αφομοιωτικών δυναμικών, που συνήθως ελλοχεύουν, όταν αναπτύσσεται μια εκπαιδευτική καινοτομία.

Συζήτηση-Συμπεράσματα

Στόχος της εργασίας μας ήταν να εξετάσουμε την αναπαραγωγή της κουλτούρας των ΣΔΕ, μετά την αλλαγή του τρόπου οργάνωσης και λειτουργίας τους, που επιχειρήθηκε με την Υπουργική Απόφαση 260/2008 καθώς και με άλλες ρυθμίσεις φαλκίδευσης των καινοτομικών στοιχείων των ΣΔΕ. Βασική μας επιδίωξη ήταν να διερευνήσουμε κατά πόσον η κουλτούρα των ΣΔΕ παρέμεινε ισχυρή, κατά την τρίτη φάση της λειτουργίας τους.

Στα τεκμήρια που αναλύσαμε, εντοπίσαμε όλα τα χαρακτηριστικά και τις ιδιότητες μιας οργανωσιακής σχολικής κουλτούρας, όπως αναπτύχθηκε στα ΣΔΕ. Ειδικότερα, αναδείξαμε τον κώδικα ερμηνείας του έργου των ΣΔΕ, ο οποίος συγκροτείται από την πεποίθηση ότι ένα ΣΔΕ είναι διαφορετικό από το γυμνάσιο και ότι σε αυτήν ακριβώς τη διαφορετικότητα οφείλεται η επιτυχία του θεσμού.

Τα ΣΔΕ εισήγαγαν στην Ελλάδα σύγχρονες και πρωτοποριακές εκπαιδευτικές τεχνικές επιτελώντας ταυτόχρονα κοινωνικό έργο.

Διαπιστώσαμε ακόμη ότι δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στην ανάγκη εκμάθησης και αφομοίωσης του κώδικα ερμηνείας του έργου των ΣΔΕ από τους διδάσκοντες.

Επίσης, ο βαθμός συλλογικής συναίνεσης στο νόημα του θεσμού είναι πολύ υψηλός και επιτυγχάνεται τόσο μέσω της άτυπης όσο και μέσω της τυπικής οργάνωσης του θεσμού.

Εντοπίσαμε, επίσης, ότι θετικές αναφορές στο παρελθόν περιέχονταν σε όλα σχεδόν τα τεκμήρια που αναλύσαμε και τα επιτεύγματα του θεσμού θεωρούνταν δεδομένα, γνωστά και σημαντικά. Το παρελθόν του θεσμού αποκαλύφθηκε ότι αποτελούσε το εφελτήριο συναισθηματικά φορτισμένων διαμαρτυριών και καταγγελιών για τις επιχειρούμενες αλλαγές στη λειτουργία των ΣΔΕ. Πιο συγκεκριμένα, με βάση τα δεδομένα μας, η σύγκριση του παρόντος με το παρελθόν αποτελούσε πηγή συναισθηματικής κινητοποίησης.

Εξάλλου, η οργανωσιακή κουλτούρα που αναπτύχθηκε στα ΣΔΕ φάνηκε ότι συνέβαλε στην ανάπτυξη της επικοινωνίας και στην ενίσχυση της συναίνεσης μεταξύ των εμπλεκόμενων, προκειμένου να κινητοποιηθούν συλλογικά για να υποστηρίξουν την αποτελεσματική λειτουργία των ΣΔΕ. Οι κινητοποιήσεις αυτές ενίσχυσαν ακόμη περισσότερο την κουλτούρα των ΣΔΕ, προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι αφομοιωτικές δυναμικές που έτειναν να συρρικνώσουν τα καινοτομικά τους στοιχεία.

Βιβλιογραφία

Πρωτογενείς πηγές

Νόμοι

Νόμος 2525/1997 «Ενιαίο Λύκειο, πρόσβαση των αποφοίτων του στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και άλλες διατάξεις», (ΦΕΚ 188/23/9/1997, τόμ. Α'), άρθρο 5 «Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας».

Νόμος 3699/2008 «Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες» (ΦΕΚ 199/2-10-2008, τόμ. Α'), άρθρο 33 «Γενική Γραμματεία Διά Βίου Μάθησης».

Υπουργικές Αποφάσεις

Υπουργική Απόφαση 2373/2003 «Οργάνωση και λειτουργία των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας» (Φ.Ε.Κ. 1003/22-7-2003 τόμ. Β').

Υπουργική Απόφαση 260/2008 «Οργάνωση και Λειτουργία των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας» (ΦΕΚ 34/16-01-2008, τόμ. Β').

Υπουργική Απόφαση 5953/2014 «Κανονισμός Οργάνωσης και Λειτουργίας των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (Σ.Δ.Ε.)» (ΦΕΚ 1861/8-07-2014, τόμ. Β').

Δευτερογενείς πηγές

- Altrichter, H., Posch, P., & Somekh, B. (2001). *Οι εκπαιδευτικοί ερευνούν το έργο τους, μια εισαγωγή στις μεθόδους έρευνας δράσης*. (μτφρ. Μ. Δεληγιάννη). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ανάγνου, Ε., (2011). *Εκπαιδευτική Πολιτική στην Εκπαίδευση Ενηλίκων: Η Αναπαραγωγή και ο μετασχηματισμός των βασικών αρχών και χαρακτηριστικών των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας μέσα από τις πρακτικές των διευθυντών τους. Εμπειρική έρευνα*. (Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή).. Πάτρα: Π.Τ.Δ.Ε., Πανεπιστήμιο Πατρών
- Ανάγνου, Ε., (2016). Ιχνηλατώντας την εκπαιδευτική πολιτική για έναν θεσμό εκπαίδευσης ενηλίκων: Η δημιουργία και εξέλιξη του δικτύου των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας στην Ελλάδα (1997-σήμερα). *Θέματα Ιστορίας της Εκπαίδευσης*, 13-14, 129-156. Αθήνα: Gutenberg.
- Βάμβουκας, Ι. (2007). *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Βεργίδης, Δ., Ευστράτογλου, Α., & Νικολοπούλου, Β. (2007). Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: καινοτομικά στοιχεία, προβλήματα και προοπτικές. *Εκπαίδευση Ενηλίκων*, 12, 25-26. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Βεργίδου, Α., Βεργίδης, Δ., Υφαντή, Α. Α. (2018). Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: εκπαιδευτικές καινοτομίες και σχολική κουλτούρα, αναπαραγωγή ή προσαρμογή; *Επιστήμες της Αγωγής*, 2, 169-186.
- Γαβριήλ, Γ. (1995). Πολιτισμική θεώρηση των οργανώσεων. Στο Ι. Τσιβάκου (επιμ.). *Δράση και σύστημα. Σύγχρονες προσεγγίσεις στη θεωρία των Οργανώσεων* (σσ. 185-265). Αθήνα: Θεμέλιο.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2008). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. (μτφρ. Σ. Κυρανάκης, Μ. Μαυράκη, Χ. Μητσοπούλου, Π. Μπιθαρά, Μ. Φιλοπούλου). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Επιτροπή Παρακολούθησης και Στήριξης του Εκπαιδευτικού Έργου των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας. (2013). *Οδηγός εκπαιδευτικού σχολείων δεύτερης ευκαιρίας*. Αθήνα: ΙΝΕΔΙΒΙΜ-ΓΓΔΒΜΕ.
- Day, Ch. (2003). *Η εξέλιξη των εκπαιδευτικών: Οι προκλήσεις της δια βίου μάθησης*. (μτφρ. Α. Βακάκη). Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (1996). *Λευκό Βιβλίο για την εκπαίδευση και την κατάρτιση, διδασκαλία και μάθηση. Προς την κοινωνία της γνώσης. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*.
- Grawitz, M. (2006). *Μέθοδοι των κοινωνικών επιστημών*, τόμ. Β. (μτφρ. Ε. Αστερίου). Αθήνα: Οδυσσέας.
- Λύτσιου, Α. (2007). Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας Ιστορική Αναδρομή. Στο

- Κ. Κουτρούμπα, Β. Νικολοπούλου, Π. Χατζηθεοχάρους (επιμ.), *Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: Μια εναλλακτική προσέγγιση της γνώσης στο πλαίσιο της ελληνικής εκπαιδευτικής πραγματικότητας*. Πρακτικά Απολογιστικού Συνεδρίου Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας Β' Φάσης (σσ. 15-19). Αθήνα: ΥΠΕΠΘ/ΓΓΕΕ/ΙΔΕΚΕ
- McMaster, Chr. (2015). Where Is _? Culture and the Process of Change in the Development of Inclusive Schools. *International Journal of Whole Schooling*, 11(1), 16-34.
- Μπουραντάς, Δ. (2002). *Μάνατζμεντ, Θεωρητικό υπόβαθρο. Σύγχρονες πρακτικές*. Αθήνα: Γ. Μπένου.
- Μπούρδας, Δ., Ντουσάκης, Ε., Κρεμμυδά, Σ., & Αποστολίδης, Κ. (2017). Διερευνητική καταγραφή των προσδοκιών των εκπαιδευομένων στο Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας Χανίων. *Εκπαίδευση Ενηλίκων*, 40, 49-61.
- Νικολοπούλου, Β. (2017). *Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: Ένας καινοτομικός θεσμός εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα. Πώς η θεωρία έγινε πράξη και η καινοτομία βίωμα*. (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή). Θεσσαλονίκη: Α. Π.Θ., Τμήμα Φιλοσοφίας- Παιδαγωγικής, Τομέας Παιδαγωγικής.
- Παπαναούμ, Ζ. (1995). *Η διεύθυνση σχολείου. Θεωρητική ανάλυση και εμπειρική διερεύνηση*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Robson, C. (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου*. (επιμ. Κ. Μιχαλοπούλου, μτφρ. Β. Νταλάκου, & Κ. Βασιλικού). Αθήνα: Gutenberg.
- Σαραφίδου, Γ. Ο. (2011). *Συνάρθρωση ποσοτικών και ποιοτικών προσεγγίσεων. Η εμπειρική έρευνα*. Αθήνα: Gutenberg.
- Υφαντή, Α. Α. (2011). *Εκπαιδευτική πολιτική και σχεδιασμός για ένα σύγχρονο σχολείο*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη.
- Υφαντή, Α. Α., & Κυριακοπούλου, Σ. (2011). Η σχολική κουλτούρα. Στο Δ. Κ. Βεργίδης, & Α. Α. Υφαντή (επιμ.), *Θέματα εκπαιδευτικής πολιτικής. Θεωρητικές αφετηρίες και εκπαιδευτικά προγράμματα για τη βελτίωση του σχολείου* (σσ. 41-68). Αθήνα: Ψυλόν-Βιβλία.
- Χατζηθεοχάρους, Π. (2008). Το προφίλ και ο ρόλος του διευθυντή του Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας. *Εκπαίδευση Ενηλίκων*, 13, 24-30.
- Χατζηπαναγιώτου, Π. (2012). Διαμόρφωση και διατήρηση θετικού σχολικού κλίματος μέσω της επαγγελματικής ανάπτυξης των εκπαιδευτικών: ο ρόλος της σχολικής ηγεσίας. Στο Δ. Καρακατσάνη, & Γ. Παπαδιαμαντάκη, (επιμ.), *Σύγχρονα θέματα εκπαιδευτικής πολιτικής. Αναζητώντας το νέο σχολείο* (σσ. 201-210). Αθήνα: Επίκεντρο.

Abstract

This paper focuses on the development of Second Chance Schools (SCS), an innovative institution established in Greece, in 1997. In particular, the reproduction of the culture of Second Chance Schools is investigated during the third phase of their function (2008-2015). The headmasters' of SCS, the teaching staff and the local teachers' unions addressed formal complaints during the 2008-2015 period, mainly in relation to institutional changes implemented in the schools, in 2008. Those reforms led to shortage of basic elements of innovation. The theoretical framework of this paper is based on the organisational theory of the school culture. Qualitative analysis was used as part of the methodology implemented to the data provided. This analysis verified the strength of SCS as an institution and laid the foundation for better understanding of their role in the society. Teachers of the SCS have become well acquainted of the functionality and purpose of those schools and collectively appreciate their institutional values and principles.

Key-words: Second Chance Schools, school culture, educational innovation

Αφροδίτη Βεργίδου

Υπ. Δρ, Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η.-Πανεπιστήμιο Πατρών
Πό 265 04, Πάτρα.

Τηλ.: 2610450370 & 6932219486

E-mail: avergidou@upatras.gr και afrovergi@gmail.com

Αμαλία Α. Υφαντή

Καθηγήτρια, Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η.-Πανεπιστήμιο Πατρών
Πό 265 04, Πάτρα

Τηλ.: 2610997548

E-mail: ifanti@upatras.gr